

nem maradt csak az író és ne zavard fel
immár személyes énem
mert kevesebb vagy nekem
mint bárki a világon púpos árnyékkoddal együtt
ahogy a parti ösvényen ez a macska itt
amelyik sosem fut egyenesen
kerülgeti a fűcsomókat
a fölfordított ladikok alá surran
de mancsa sosem éri a földet
mintha attól tartana követik
egyszóval hallgass végre és ne veszítsd el
arányérzékedet
mert ez mindkettőnket tönkre fog tenni
váljunk el mint férfi a férfitől

PS:
melegen kell öltöznöd
és nem folyton kekszet enni
kerül amibe kerül

Fisli Éva

ÚRNŐ ÍR

Margaret Atwood verseihez

*„Kezdetben voltak a betűk, és én így szóltam: »úr ír.«”
(Karinthy Frigyes)*

1. Nem a tárgy, hanem a nézőpont

Isten bocsássa meg, Flush jutott eszembe; Barret-Browning spánielje, vagyis hát *Woolf* bozontos kutya képében. Egy költőházasság kutyaperspektívából; a világ különféle érzékelései egymás mellett. Mindaz, amiről tudunk, tudhatunk és tudhatnánk a csahos indulattól a szelíd törleszkedésig. És tovább.

2. Háló

A mítosz Northrop Frye szerint „nem azért van, hogy leírjon, hanem hogy magába foglaljon egy adott helyzetet olyan módon, hogy jelentőségét ne korlátozza arra a helyzetre. Igazsága a szerkezetén belül van, nem pedig kívül”. A mítosz tehát *variáció*, az írók pedig mindegyre kultúrájuk központi mítoszait szövik újra. E művelet a lehetséges világok felragyogtatása,

mindig a forma próbája is. Mert honnan tudhatjuk, hogy még *arról a történetről* beszélünk? Honnan a ráismerés biztonsága? Meddig szöhető-bontható a szál?

3. Hagyomány/lelemény

Az egyetemen Frye-t hallgató Margaret Atwood korai versei Perszephoné alakját idézték meg (DOUBLE PERSEPHONE, 1961), később felhasználta Orpheusz, a Küklpsz, Kirké és a Szírén alakját. Immár magyarul is olvasható PENELOPEIA című könyve, amelyben Pénélopé monológjait ötvözi az eposz végén megölt Szolgálólányok dalbetétjeivel és kommentárjaival.

A kanadai író – egyebek közt – görög-római allúziókkal átszőtt életműve általában arra készíti az embert, hogy eszébe vegye: ímé, az Újvilág újraírja az antik hagyományt is. A narratívák felülírása persze az egyetemi szillabusokban is kitüntetett helyen szerepel, hiszen a feminista irodalomkritika különösen kedveli a női szerzők, így Atwood mítoszújraírásait.

A játéktér tágításának, a narratív hagyomány belakásának és átalakításának igénye folyamatos az atwoodi életműben. A szerző „*Nem egy hagyományon belül akar mozogni, hanem új hagyományt kíván teremteni*” – ahogy Szabó T. Anna mondta egy másik nőről –, akárcsak saját kortárs költőink közül például Szlukovényi Katalin, amikor Ariadné, a Szolgálók vagy Klütaimnéztra történetének határait tágította, vagy Kiss Judit Ágnes, amikor Eurüdikének adott új szavakat. Vagy akár Ovidius, a Másik hiánya miatt boldogtalan, szuicid gondolatokkal kacérkodó HŐSNŐK LEVELEI-ben, időszámításunk hajnalán.

4. Kirké: variációk

A) Homérosznál Aiaié szigetén él a szép hajú Kirké, a „*félelmes, zengőszavu isten*”. Nem sokkal azután, hogy Odüsszeusz társaival partot ér, az ithakai vadászni indul, és dárójával leteríti egy szarvast. A görögök aztán beljebb merészkednek az ismeretlen szigeten. Kirké, a varázslónő ezalatt házában sző és énekel. Szívélyessége azonban csak álca; a szépséges boszorka a hozzá érkező férfiakat disznókká változtatja. Hermész varázsszere megmenti Odüsszeuszt, aki immár az úrnő szeretőjeként társait is megsza- badítja a varázslattól. A férfiak egy évig lakomáznak Aiaié szigetén. Ekkor előbb alá- szállnak az Alvilágba, majd Kirkénél ismét megpihenve, továbbhajóznak.

B) Kirkét a ferrarai iskola mestere, Dosso Dossi képén (KIRKÉ ÉS SZERETŐI, 1514–16 k.) állatok veszik körül: kutyák, szarvasok, madarak. A meztelen úrnő lábánál könny hever, kezében kőbe vésett írás: áldozatait szavakkal és testével igézi meg. Az útjába kerülő férfiak veszte – mint Boccacciónál – a fékevesztett érzékiség. Disznók nincsenek.

C) „*Kirké az egyetlen nő az eposzban, akihez Odüsszeusz visszamegy azután, hogy egyszer már elhajózott tőle*” – írja Karsai György, aki szerint ő a „*testi és lelki értelemben is tökéletes szerető*”, akit „*valóban Odüsszeusz érdekel, az ember, minden vonatkozásában [...]*”

Varázslónő-e tehát Kirké? A válasz nem, ha a varázslást a csodaszerek, mindenféle főzetek és pharmakonok használatára korlátozzuk. Homérosz Kirkéje elbánik a gyenge férfiakkal, akik elvetődnek hozzá. Lakomája, itala, varázsos nőisége kihozza belőlük legbelső énjüket, s átváltoznak: vadállatok, rosszabb esetben disznók ők, akiket Kirké hatalmába kerített, de akikkel úgy bánik, ahogy azt valódi énjük megköveteli. Odüsszeusszal sem történik más, mint a többi, Kirkével találkozó férfival; ő is legbelső énjének, egyénisége (egyik) meghatározó elemének megfelelő átala-

kuláson megy keresztül: ő a férfi – a Kirkének egyébként jóslatban korábban jelzett igazi férfi, aki a boldogságot keresi. Homérosz nem kevesebbet mond a Kirké-történettel, mint hogy Odüsszeusz boldogsága, otthonkeresése – ellentétben a közhiedelemmel – sokkal összetettebb kérdés, mint azt állítani, hogy hősiünk csak és kizárólag Pénélopé mellett, Ithakán lelhet végső nyugalomra.”

5. Két sziget

Margaret Atwoodnak nem csupán regényei és elbeszélései, de versei is jelentek meg magyarul Szabó T. Anna, Imreh András és Ligárt Angéla fordításában. Az itt közölt szövegek Atwood harmadik, 1974-ben kiadott, *YOU ARE HAPPY* című kötetéből s – a *MI/NEM* kivételével – a *KIRKÉ/SÁRVERSEK*-ciklusból valók. A fordítások a két évvel később megjelent válogatott verseskötet (*SELECTED POEMS*, Simon and Schuster, New York, 1976) alapján készültek. (A ciklus versei az eredetiben nincsenek számozva.)

A könyv alapvetően két nagy részből áll: az átváltozott/átváltoztatott állatok énekeiből (*SONGS OF THE TRANSFORMED*) és Kirké, a nagy átváltoztató szövegeiből (*CIRCE/MUD POEMS*). Ez utóbbi versciklus – az *ODÜSSZEIA* énekeinek számát megidézve – 24 versből áll. A kettős cím egy másik, nem kevésbé archaikus figurára is utal, aki a konkrét versben egy régi utazó történetének fontos szereplője; e sárból gyúrt asszony tökéletesen passzív, el- és befogadó. Olyan életet lehelnek belé a vele ölelkező kamaszok, amilyet csak akarnak, magától nem több formátlan semminél. Kirké (viszont) nem ilyen. De lehetne. Ilyen is. Gordon Johnston szerint ugyanis kettős természetű; bírja ugyan a szavak erejét (hiszen átváltoztatni és jóslni is tud velük), ám mégsem bízik ebben az erőben. Kirké, az alakatlan sár nevében *is* beszél. Bruce Meyer értelmezésében Atwood Kirkéje egyszerre a civilizáció, az örökölt hagyomány, a rend, a múlt, míg a Sár a formátlan, az ösztönvilág, Kanada, a jelen idő, a passzivitás. (Némi sarkítással azt is mondhatnánk – ha hinnénk efféle dichotómiákban –, hogy „racionális” és „irracionális” egyszerre. Nem mondjuk...)

Akárhogy is, a mitikus allúzió áttemeli a szerelmi történetet, jelentést ad a megélt viszonyoknak. Atwood versciklusában Kirké szerelmes, aki azt akarja, hogy szeretője nála maradjon. Odüsszeuszt nem férfiből disznóvá, hanem mitikus hősből emberré akarja átváltoztatni. Kirkét ugyanis nem érdeklik a mítoszok. Pontosabban nem azok érdeklik, tudása más természetű.

Az Idegent (akinek a neve sosem hangzik el, és a szövegek nagy részében egy dialógus másik résztvevője: ő a nagy Te) Kirké befogadja a szigetére, s végül Odüsszeusz lesz az, aki átváltoztatja az asszonyt. Veszélyes és félelmetes bestiából (és – mint Kirké mondja magáról – „lakatlan szigetből”) nővé. E folyamat része a kísértés, Kirké félelme a múlt (a jövő?) kísértő asszonyától (Pénélopétól) és attól, hogy Odüsszeusz mégis útra kel.

A ciklus prózaversek, többé-kevésbé szabad versek szövete. Banális és rendkívüli keveredik itt, mint minden kapcsolatban. Vágyak, gyanakvások és bizalom, odaadás, a másik ismerete és uralása, félelem az árulástól.

Kirké idővel ráébred – mondja Johnston –, hogy bár sokat tud, a saját jövőjét nem ismeri; az egyetlen történet, amit ismer, a férfié, Odüsszeuszé. És abban a történetben számára nincsen irgalom. A *KÉT SZIGET* Kirkének ezt az elmélyült tudását összegzi. Eszerint az egyik sziget a jelenben megélt saját (közös) tapasztalat, ami formálható, még bármilyen lehet. A másik a múlt, a sors, a házasság, ahogy ránk hagyományozódott: korlátaink, félelmeink, sebek. A ciklus záróversének végén feltűnő szarvasnyom talán azé az állaté, amelyiket Odüsszeusz érkezéskor ölt meg. Lehet, hogy minden kezdődik újra. Valahol, valamikor egy férfi megérkezik egy szigetre. És Kirkét találja meg.

Felhasznált irodalom

- Balla Zsófia: NŐIRODALOM, MI AZ? *Lettre Internationale*, 1997. tavasz, 24. szám. <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre24/14balla.htm>
- Frye, Northrop: KETTŐS TÜKÖR. A BIBLIA ÉS AZ IRODALOM. Pásztor Péter fordítása. Budapest, 1996.
- Homérosz: ODÜSSZEIA. Devecseri Gábor fordítása. Budapest, 1986.
- Johnston, Gordon: „THE RUTHLESS STORY AND THE FUTURE TENSE” IN MARGARET ATWOOD’S „CIRCE/MUD POEMS”. http://www.lib.unb.ca/Texts/SCL/bin/get.cgi?directory=vol5_1/&filename=johnston.htm
- Karsai György: KIRKÉ. http://www.freeweb.hu/ookor/archive/cikk/2003_1_karsai.pdf
- Meyer, Bruce: SIREN SONG. CRITICISM. In: *Poetry for Students*, Gale Group, 2000. <http://www.answers.com/topic/siren-song-poem-7>
- Szabó T. Anna: IRGALMATLAN VÉRNŐ. KÉT BÍRÁLAT EGY KÖNYVRŐL. *Holmi*, 2007/6.
- Zika, Charles: IMAGES OF CIRCE AND DISCOURSES OF WITCHCRAFT, 1480–1580. <http://www.zeitenblicke.de/2002/01/zika/zika.html>

Margaret Atwood

A KIRKÉ/SÁRVERSEK-CIKLUSBÓL

(9)

Én annyi mindent szeretnék
 neked adni. Itt a fám,
 most tied a neve.
 Fogd, étel, fehér, piros,
 mint gumók a lép sarából,
 az összes nevet neked mondom.
 A sziget enyém. Átengedem
 szikláit és
 növényeit, amit
 a sovány föld megterem.
 Tied lehet ez a víz,
 ez a hús, átengedem,
 nézlek, úgy kérsz, hogy
 észrevétlenül,
 mindent elveszel.

(16)

Ezt a történetet egy másik utazó mondta nekem, amikor erre járt. Idegen országban esett meg, mint minden más is.

Még ifjú volt, mikor egy másik fiúval sárból gyúrtak egy asszonyt. Nyaknál kezdődött, és a térdeknél, könyöknél vége volt: a lényegre szorítóztak. Minden egyes de-